Téma: Prezident Islandu

Předmět: Právo, politologie

Zaslal(a): JanaKostkova

Island je malý ostrovní stát v severním Atlantiku. Svou polohou, rozlohou, počtem obyvatel, politickým systémem, ale i zaměřením ekonomiky je bezesporu zemí nanejvýš výjimečnou. Právě poloha ostrova naznačuje, jaký by mohl být jeho vztah k okolnímu světu. Ostrov leží na půli cesty mezi Amerikou a Evropou, je tedy dostatečně vzdálen od obou, o kousek blíže má ale přece jen ke Starému kontinentu. To potvrzují i obyvatelé Islandu, kteří se sami považují spíše za Evropany nežli Američany.

Do roku 1918 byl Island součástí dánské monarchie. Po konci první světové války, kdy většina evropských národů poprvé zažila pocit vlastní nezávislosti, byl Island (až do roku 1939) stále svázaný personální unií s Dánskem, které mj. řídilo islandskou zahraniční politiku. [1]Teprve od roku 1944 je Island autonomní parlamentní republikou s prvky semiprezidentského modelu.

Politický systém Islandu

Island je klasickou parlamentní republikou. Hlavou státu je přímo volený prezident, aktuálně Guðni Thorlacius Jóhannesson. Přestože islandská ústava dává prezidentovi poměrně široké pravomoci jak exekutivního, tak legislativního charakteru[2] , v praxi zastává hlavně reprezentativní úlohu bez většího reálného politického vlivu. Klíčovou roli v exekutivě tak hraje premiér spolu s jednotlivými ministry. [3]

Zákonodárná moc je pak představována jednokomorovým parlamentem Althingem. O Althingu se často hovoří jako o nejstarším zákonodárném sboru v Evropě – byl založen již v roce 930. Do roku 1991 byl dvoukomorový a měl 60 členů, od roku 1991 je jednokomorový a má 63 členů, 54 z nich je voleno z osmi správních celků země. V čele vlády stojí premiér, který je vybírán prezidentem z členů althingu. [4] Dle současné úpravy se volby do Althingu konají každé čtyři

roky, přičemž se, podobně jako v České republice, používá poměrného volebního systému.

Hlavou státu je prezident, který je rovněž volen přímo občany a plní spíše reprezentativní funkci. Výkonná moc je soustředěna v rukou vlády v čele s premiérem. Vláda byla zatím vždy v historii republiky tvořena zástupci dvou či více politických stran, neboť žádná politická strana dosud nikdy v historii republiky nezískala více než polovinu křesel.

Islandská vláda a její ministerský předseda je jmenována prezidentem v okamžiku, kdy se na ní domluví hlavní islandské politické strany, v nejasných situacích je jmenován zvláštní vyjednávač, jehož úkolem je zprostředkovat vytvoření vlády.

Jednou ze zvláštností politického systému Islandu je to, že konfliktní linie po ideové konsolidaci jednotlivých stran neprobíhají už mezi politickými stranami, ale uvnitř stran.[5] Důsledkem je, že se uvnitř politických stran vytvářejí různé frakce, které v budoucnu často vytváří strany nové (jako tomu bylo v případě Aliance).

Další zajímavostí je fakt, že v porovnání se skandinávským modelem stranického systému, chyběla na Islandu klasická liberální strana. Ve srovnání se Skandinávií je nejsilnější islandská strana (Strana nezávislosti) orientovaná doprava, zatímco sociální demokracie byla v poválečné éře jednou z nejslabších stran. Radikální levice dosahovala větších volebních úspěchů než sociální demokracie v každých volbách od roku 1942 až 1987, což je mezi severskými státy (kromě Finska) jev unikátní. ‚Farmářská strana' (Strana pokroku) má daleko silnější podporu než švédské a norské strany stejného zaměření.[6]

Poslední volby se konaly v říjnu 2017. Většinovou vládu vytvořily Strana nezávislosti (ve volbách 25,2 % hlasů), Zelená levice (16,9 %) a Pokroková strana (10,7 %). V opozici jsou Sociálnědemokratická aliance (12,1 %), Strana středu (10,9 %), Pirátská strana (9,2 %), Lidová strana (6,9 %) a Obnova (6,7 %).[7]

V porovnání s evropskou politikou hrají na Islandu výrazně větší roli osobní vztahy mezi politiky. V jednotlivých stranách se tak vytváří různé frakce, a je tedy často velmi obtížné určit skutečný postoj dané strany k určité otázce. Výrazným atypickým rysem islandského politického systému je pak dlouhodobá dominance pravicové, konzervativně-liberální Strany nezávislosti. Ta se v minulosti účastnila téměř všech islandských vlád, a její postoj k evropské integraci byl tedy jedním z nejdůležitějších faktorů.

Pravomoci prezidenta

Podle islandské ústavy má její prezident poměrně silné výkonné pravomoci. Má právo jmenovat a odvolávat veřejné úředníky, rozpouštět parlament a disponuje suspensivním právem vetovat zákony. V politické praxi však nedochází k využívání těchto pravomocí a Island se prakticky chová jako normální parlamentní demokracie, kdy vláda je politicky odpovědná parlamentu. I když prezident musí podpisovat všechny vládní rozhodnutí, politickou odpovědnost nese příslušný ministr. Obecně můžeme říci, že islandský prezident plní především ceremoniální funkce a že má podobné postavení jako skandinávští monarchové. Tento systém je ovlivněn dlouholetou parlamentní politickou praxí v rámci Dánského království, od kterého Island získal nezávislost až v roce 1944.

Dle textu dosud platné islandské ústavy z roku 1944 je tamní prezident vybaven velmi silnými pravomocemi, které z něj dělají sensu stricto jednu z kompetenčně nejsilnějších hlav státu v Evropě. Čistě z pohledu na samotný text ústavy se jedná dle řady autorů o polo-prezidentský režim, což bývá připisováno zejména faktu, že při sepisování ústavy byl prezident vnímán jako nástupce monarchy. Avšak prakticky nikdo z autorů nezapomene u této problematiky zdůraznit skutečnost, že realita a politická praxe jsou diametrálně odlišné od psaného textu ústavy a prezident je v reálném výkonu úřadu velmi slabý, neboť dle zvyklostí svých práv využívá zcela minimálně.[8]To je dáno jednak specifickou politickou kulturou země, jednak relativně stručným textem ústavy, který řadu otázek nevyjasňuje a nechává velký prostor pro nepsané zvyklosti, které ale často mohou jít proti samotnému textu ústavy.

Prezidentské volby

Islandský prezident je volen v přímé volbě na dobu čtyř let (čl. 3 a 6)[9], přičemž pasivní volební právo je podmíněno souhlasem nejméně 1500 a nejvíce 3000 voličů disponujících aktivním volebním právem, tedy občanů Islandu dosáhnuvších věku 18 let. Volba je následně přímá, tajná a probíhá jednokolově, kdy ke zvolení do úřadu stačí prostá většina, nikoliv absolutní. Pokud se o prezidentský úřad uchází pouze jediný kandidát, je automaticky zvolen a obsazuje úřad. Reálně tedy často obsazování úřadu hlavy státu probíhá na principu automatického obnovování, protože je zažitý konsensus, že pokud stávající prezident vykonává úřad ke spokojenosti občanů a chce nadále pokračovat, tak není nutné vypisovat nové volby.

Je však zajímavé zde poukázat na skutečnost, že minulý prezident Grímmson se musel v letech

2004 a 2012 postavit několika soupeřům, přičemž co je zajímavé, je že tyto roky odpovídají dvěma využitím prezidentského veta. V roce 2004 odmítl prezident Grímmson podepsat kontroverzní mediální zákon, čímž vyvolal ústavní krizi a následně v roce 2010 odmítl podepsat zákon o odškodnění Nizozemska a Velké Británie. Po každém z těchto prezidentských vet se ve volbách proti stávající hlavě státu postavil protikandidát [10]

Jak již bylo zmíněno, prezident Islandu je v reálném výkonu funkce jedním z nejslabších prezidentů. Politická praxe je reálně taková, že i samotné využití ústavou vymezených pravomocí často vede k politické krizi, což lze dobře ilustrovat na případu bývalé prezidentky Vigdis Finnbogádóttir, která na znamení svého nesouhlasu v symbolickém protestu o několik hodin pozdržela podpis zákona, což vedlo k silným protestů ze strany ministrů vlády.[11]

Zákonodárná moc Prezidenta

Ale vraťme se k reálným kompetencím prezidenta, jak je určuje text ústavy. Podlé té prezident spolu s parlamentem sdílí zákonodárnou moc. Avšak prezident disponuje právem rozpustit parlament, čehož však reálně nevyužívá. Avšak v případě neschopnosti parlamentu zasedat má prezident právo vydávat prezidentské dekrety, které však musí být následně zpětně schváleny parlamentem ve chvíli, kdy ten je schopný zasedat. [12]Prezident taktéž disponuje právem legislativní iniciativy a právem prezidentského veta zákona. Nicméně v případě, kdy by tohoto práva využil, tak je zákon automaticky předložen občanům ke schválení v referendu, které má právo prezidentské veto přehlasovat.

Prezident však nedisponuje rozpočtovými pravomocemi, stejně tak nemá možnost sám vyhlásit referendum (s výjimkou využití veta, které automaticky vede právě k referendu), stejně jako nemá deklarovánu možnost požadovat soudní přezkoumání rozhodnutí. Podle zákona však disponuje velmi silnými pravomocemi ohledně formování vlády, kde sensu stricto vládě sám předsedá, jmenuje ministry a taktéž je odvolává. Avšak vláda je ve svém počínání přímo odpovědná parlamentu. Althing nicméně může prezident sám rozpustit. Stejně tak ale může parlament vyvinout snahu o odvolání hlavy státu, kdy je k tomuto aktu potřeba hlasů tří čtvrtin poslanců, kteří však svůj návrh následně musí nechat potvrdit lidem v referendu. Pokud však občané v hlasování nedají souhlas s tímto návrhem, je parlament automaticky rozpuštěn, přičemž na řadu přicházejí předčasné volby.

Současný prezident Islandu

Současnym prezidentem Islandu je Guðni Thorlacius Jóhannesson. Je to historik, byl docentem na univerzitě Islandu až do svého zvolení. Jeho pole výzkumu je moderní islandský historie, a publikoval řadu prací na Cod válek, se 2008-2011 islandský finanční krize a islandský předsednictví, mezi jinými tématy. Jeho prezidentská kampaň v roce 2016 byla velmi skromná. Jóhannesson byl politickým nováčkem a nikdy nepůsobil v žádném veřejném úřadu. Objížděl voliče způsobem „od dveří ke dveřím“, jezdil v staré Škodě Favorit a celkové náklady na jeho kampaň dosáhly v přepočtu pouhé dva miliony českých korun. Ve volbách, které se konaly 25. června 2016, nakonec získal 39,1 procenta hlasů; 1. srpna 2016 složil přísahu a oficiálně se ujal úřadu.

Závěr

I přesto, že podle islandské ústavy prezident disponuje velmi obsáhlými pravomoci, v politické praxi však nedochází k využívání těchto pravomocí a Island se prakticky chová jako normální parlamentní demokracie, kdy vláda je politicky odpovědná parlamentu. I když prezident musí podpisovat všechny vládní rozhodnutí, politickou odpovědnost nese příslušný ministr. Obecně můžeme říci, že islandský prezident plní především ceremoniální funkce a že má podobné postavení jako skandinávští monarchové. Tento systém je ovlivněn dlouholetou parlamentní politickou praxí v rámci Dánského království, od kterého Island získal nezávislost až v roce 1944.

Zdroje

- BRUNCLÍK, Miloš, HAVLÍK, Vlastimil a PINKOVÁ, Aneta. Skandinávie: [proměny politiky v severských zemích]. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. xvi, 303 s. ISBN 978-80-7357-703-2.
- General Elections 2017 in Iceland [online] 2017 [cit.20-04-2020] dostupné z: https://icelandmonitor.mbl.is/elections2017/
- KADEČKOVÁ, Helena. Dějiny Islandu. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 308 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-408-4.
- KOPEČEK, L. Island. In STRMISKA, M., et al. Politické strany moderní Evropy. Praha : Portál, 2005. s. 728. ISBN 80-7367-038-0.

- KRISTINSSON, G. Iceland and the European Union: Non-decision on membership. In MILES, L. The European Union and the Nordic Countries. London : Routledge, 1996. s. 310. ISBN 0-415-12423-9

[1] KADEČKOVÁ, Helena. Dějiny Islandu. 2011. s. 243

[2] Poznámka: Někteří autoři Island kvůli textu ústavy označují jako poloprezidentskou demokracii, přestože reálně funguje jako typická demokracie parlamentního typu

[3] KOPEČEK, L. Island. In STRMISKA, M., et al. Politické strany moderní Evropy. 2005. s. 262-263

[4] KADEČKOVÁ, Helena. Dějiny Islandu. 2011. s. 36

[5] KOPEČEK, L. Island. In STRMISKA, M., et al. Politické strany moderní Evropy. 2011. s.277-278

[6] KRISTINSSON, G. Iceland and the European Union: Non-decision on membership. In MILES, L. The European Union and the Nordic Countries s. 344-345.

[7] General Elections 2017 in Iceland [online] 2017 [cit.20-04-2020] https://icelandmonitor.mbl.is/elections2017/

[8] KOPEČEK, L. Island. In STRMISKA, M., et al. Politické strany moderní Evropy.2011

[9] Islandská ústava

[10] (srov. Maškarinec 2012:s. 176).

[11] BRUNCLÍK, Miloš, HAVLÍK, Vlastimil a PINKOVÁ, Aneta. Skandinávie: [proměny politiky v severských zemích]. s.89.

[12] KADEČKOVÁ, Helena. Dějiny Islandu. 2011. s 56.